

Prof. dr hab. Maria Wysocka
Instytut Języka Angielskiego
Uniwersytet Śląski
Sosnowiec
ul. S. Grota-Roweckiego 5

Uniwersytet Wrocławski Dziekanat Wydziału Filologicznego (6)		
Wpłynęło do WF	12-02-2020	Załącznik
Wpł. do jedn. org.	Data	Symbol
Znak sprawy		

Recenzja rozprawy doktorskiej autorstwa p. mgr Agaty Słowik- Krogulec pt.

Needs, abilities and preferences of older adult learners of English: their own and their teachers' perspectives

Niniejsza praca zajmuje się problematyką procesu nauczania-uczenia się języka obcego u osób starszych. Składa się z sześciu rozdziałów, gdzie trzy pierwsze mają charakter teoretyczny, a pozostałe poświęcone są badaniom empirycznym. W rozdz. I przedstawiono główne pojęcia i terminy związane z badaniami nad tą grupą wiekową, którymi Autorka posługuje się w dalszej części pracy. Dalej, w rozdz. II, przedstawiona jest dokładna charakterystyka starszych dorosłych. Opisany został proces starzenia się organizmu dokonany z biologicznego punktu widzenia, a także wskazano na czynniki natury socjologicznej określające charakter procesu uczenia się u seniorów. Rozdział III dotyczy już dydaktyki szczegółowej języka obcego. Przedstawione są tu procedury znajdujące zastosowanie w przypadku omawianej grupy wiekowej uczących się. W części empirycznej opisane zostały badania jakościowe mające na celu określenie i analizę cech charakterystycznych procesu dydaktycznego skierowanego do starszych dorosłych. Analizę tę przeprowadzono z punktu widzenia wszystkich uczestników tegoż procesu. Rozprawa wyposażona jest w aneks zawierający m.in. listę pytań i wzory zastosowanych w badaniach kwestionariuszy.

Ocenę rozprawy rozpocząć chciałabym od stwierdzenia natury ogólnej, wskazującego na niezwykle trafne dostrzeżenie przez p. mgr Słowik-Krogulec specyficznych cech występujących u uczących się w grupie wiekowej 60+ i konieczności potraktowania tych osób jako podgrupy dorosłych, którzy wymagają zastosowania odrębnych, optymalnych w ich przypadku procedur dydaktycznych. Doktorantka wykazała się tu umiejętnością precyzyjnego doboru i dokładnej charakterystyki czynników wpływających na aktywność

ogólną osób starszych, w tym na sam proces uczenia się języka obcego. Widać to przede wszystkim w części teoretycznej, gdzie na szczególną uwagę zasługują:

- Opis współczesnego nam podejścia do okresu późnej dorosłości w życiu człowieka, gdzie zwrócono uwagę na zmiany zachodzące w społeczeństwach, takie jak np. mobilność, czy też na badania z zakresu psychologii i medycyny, mające wpływ na znacznie dłuższą aktywność osób starszych obejmującą także ich zaangażowanie w proces uczenia się (por. pkt. 1.1.4., str. 23-30).

- Z powyższym materiałem związane są dane szczegółowe n.t. edukacji seniorów (por. pkt. 1.2.), gdzie trafnie przedstawiono ewolucję poglądów w tym zakresie, wskazując na fakt, że w tej grupie wiekowej nie chodzi tylko o aspekty biologicznego starzenia się organizmu. Istotne są również osiągnięcia psychologii, socjologii, filozofii, demografii, co razem wpływa na globalne rozumienie pojęć *andragogiki* i *geragogiki* (str. 37-38). Trafnie wyodrębnione i opisane zostało również pojęcie *glottogeragogiki* - por. pkt. 1.2.5., str. 43.

- Przekonująco zaprezentowane zostały również dylematy i kontrowersje wokół samego określenia grupy wiekowej starszych dorosłych (por. pkt. 1.3. str. 43-48), co zostało opracowane na podstawie poglądów autorów reprezentujących różne narodowości i kultury.

- Doktorantka dostarczyła czytelnikowi dokładnie opracowanych informacji n.t. procesu biologicznego starzenia się organizmu, którego rezultaty mogą niewątpliwie wpływać na proces przyswajania języka obcego. Jako przykład przytoczono konieczność świadomego zastosowania przez nauczycieli strategii kompensujących częściową utratę wzroku lub słuchu u uczących się (por. pkt. 2.1.1.1. – 2.1.1.2. str. 55-62).

- Na szczególną uwagę zasługuje także precyzyjny opis zmian natury kognitywnej związanych z zaawansowanym wiekiem człowieka. Interesująco opisano zagadnienia starzenia się mózgu i starzenie się umysłowe (*The ageing brain and the ageing mind* – str. 67). Autorka pracy wnikliwie przeanalizowała zmiany, które są istotne w procesie przyswajania języka, poświęcając wiele miejsca pamięci – por. pkt. 2.2.1.4., str. 73-80. Oddzielnie omówiono także zmiany odnoszące się do pamięci krótko i długoterminowej, pamięci epizodycznej, jak również do procesu zapamiętywania i odtwarzania.

- Zagadnienie uwagi i umiejętności jej skoncentrowania uważam za niezwykle istotne tak dla uczących się, jak i dla nauczycieli, tym bardziej, że ci drudzy mają znaczący wpływ na uwagę tych pierwszych. Doceniam zatem fakt, że p. mgr Słowik-Krogulec poświęciła tej problematyce oddzielną część rozprawy (pkt. 2.2.1.7. str. 82-83), omawiając zmiany, jakim podlega uwaga w interesującej Ją grupie wiekowej. Uważam, że wiedza ta jest szczególnie ważna dla nauczycieli, gdyż wpływa na planowanie i organizację lekcji języka obcego.

- Na uznanie zasługuje również opis posługiwania się językiem i samego procesu przyswajania L2 przez osoby starsze. Doktorantka wymienia tu i komentuje najczęstsze problemy komunikacyjne uczących się, w tym dobór elementów leksykalnych. Zwrócono

także uwagę na różnice wynikające z dokonania porównań z innymi grupami wiekowymi (por. pkt. 2.2.4., 2.2.7., str. 90-98).

- Istotna jest tu również prezentacja czynników natury socjologicznej. Oprócz przeciwstawienia omawianej grupy wiekowej grupie młodszych dorosłych opisano również kryteria starzenia się jednostki i starzenia się społeczeństwa. Autorka przekonująco uświadamia czytelnikowi heterogeniczny charakter „subpopulacji starszych dorosłych, ich szczególne potrzeby i preferencje w uczeniu się” (por. pkt. 2.3.1., str. 100-104).

W rozdziale III rozprawy Doktorantka przechodzi do prezentacji konkretnych procedur dydaktycznych skierowanych do omawianej grupy wiekowej. Jest przy tym świadoma faktu, że oprócz braku publikacji na ten temat brak również m. in. materiałów dydaktycznych, a całe zagadnienie nie doczekało się odrębnego miejsca w programach kształcenia nauczycieli języków obcych. We wstępie poprzedzającym opis badań empirycznych, w rozdz. IV, Autorka zwraca także uwagę na niedostatki występujące w samej praktyce dydaktycznej, jak np. brak rzetelnych programów nauczania, a także brak wiedzy nauczycieli umożliwiającej odpowiedni przebieg procesu nauczania-uczenia się. Taki stan rzeczy rodzi frustrację u wszystkich uczestników tegoż procesu, co trafnie zauważyła Doktorantka (por. str.139). Podkreśliła również fakt, że wiele mówi się i pisze o uczeniu się przez całe życie (*life long learning*), jednak o naturze samego procesu nauczania-uczenia się danych jest stosunkowo mało (por. pkt. 4.2., str. 140-141). W rezultacie seniorzy są traktowani jak inni dorośli, gdyż nauczyciele nie są świadomi ich możliwości i potrzeb. Pani mgr Słowik-Krogulec dokonała tu przeglądu metod i technik dydaktycznych stosowanych wobec dorosłych i zaproponowała rozwiązanie, które uważam za szczególnie wartościowe: dopasowanie wybranych posunięć dydaktycznych do pracy z seniorami. Wybór ten, oparty na doświadczeniach własnych Doktorantki (por. przypis ze str. 110), zgodny z opinią piszącej te słowa, także sformułowaną na podstawie praktyki dydaktycznej, uważam za niezwykle istotny. Propozycje te stanowić mogą punkt wyjścia przy analizie i interpretacji wyników badań opisanych w dalszej części rozprawy. Najważniejsze moim zdaniem spostrzeżenia przytaczam poniżej.

- W procesie nauczania-uczenia się skierowanym do osób w wieku 60+ znacznie większą rolę niż w młodszych grupach wiekowych odgrywa kontakt z językiem ojczystym. Starsi dorośli dokonują ciągłych zestawień i porównań z L1, tak na poziomie składni, jak i słownictwa. Najbardziej lubiane przez uczących się w tym wieku są ćwiczenia tłumaczeniowe (por. pkt.3.1.1., str. 109-110).

- Znacznych trudności przysparza seniorom rozwijanie nawyków wymowy obcojęzycznej. Sytuacja taka może prawdopodobnie być spowodowana niedosłuchem. Konsekwentnie, nie cieszą się też popularnością ćwiczenia rozwijające sprawność rozumienia ze słuchu (por. pkt. 3.1.2., str. 110-111).

- Łatwo też było zauważyć niechęć starszych dorosłych do unikania kontaktu z L1, co jest przecież jednym z podstawowych warunków funkcjonowania metody audiolingwalnej.

Jednak z drugiej strony mile widziane są dryle językowe z dużą liczbą powtórzeń (por. pkt. 3.1.3., str. 112-113).

- Seniorzy są nastawieni nader niechętnie do rejestrowania własnego głosu – możliwe, że nie chcą, aby inni zauważyli ich błędy (por. pkt. 3.1.6., str. 116-117).

- Członkowie omawianej grupy wiekowej czują się zdecydowanie niekomfortowo w pracy w grupach. Dla nich najbardziej przekonująca jest działalność indywidualna, pod kontrolą nauczyciela (por. pkt. 3.1.10., str. 122-123).

- Konieczne jest zindywidualizowane podejście do wszelkich form ewaluacji i testowania gdyż ten element procesu dydaktycznego jest czynnikiem stresującym i odbiera seniorom poczucie bezpieczeństwa (por. pkt. 3.4., str. 129-130).

Tak opracowana część teoretyczna stanowi wyczerpujące przedstawienie zagadnień istotnych dla procesu nauczania-uczenia się języka obcego w grupie starszych dorosłych. Stanowi rzetelną moim zdaniem podstawę do empirycznej weryfikacji problemów, jakie postawiła przed sobą Doktorantka, co jest opisane w dalszej części omawianej rozprawy.

Lektura rozdziałów poświęconych badaniom empirycznym pozwala zauważyć, że zarówno opis badań, jak i prezentacja ich wyników dokonane zostały w sposób dokładny i wyczerpujący. Na szczególną uwagę zasługują:

- Trafne sformułowanie pytań badawczych i określenie oczekiwań Autorki projektu (por. pkt. 4.3., str. 141-142).

- Prezentacja szczegółowego opisu grupy badanych, a także ich nauczycieli (por. pkt. 4.6.1., 4.6.2., str. 143-147), która pozwala stwierdzić, że Autorka jest świadoma specyficznego charakteru próby i trafnie wskazuje na możliwość wystąpienia zmiennych interferujących i interweniujących mogących mieć wpływ na ostateczne wyniki badań.

- Podkreślić również należy wyczerpujący opis narzędzi badawczych – por. pkt. 4.6.3., str. 147-151.

- Przy opisie wyników badań uwagę zwraca bezpośrednio połączenie przedstawienia rezultatów kwestionariusza z komentarzami nauczycieli i uczących się.

- Za szczególnie wartościowy uważam także sposób przedstawienia wyników obserwacji, gdzie Autorka wykazała się szczególną spostrzegawczością. Oprócz danych na temat samego materiału językowego opisano tu także charakter różnych typów interakcji, sposoby reagowania nauczyciela na błędy, a także relacje nauczyciel-uczeń (por. pkt. 5.2., str. 211-221).

- Warto także zwrócić uwagę na rozważania Doktorantki na temat kształcenia nauczycieli języków obcych w kierunku rozwijania u nich umiejętności pracy z seniorami.

Uwagi krytyczne, jakie nasunęły mi się w trakcie lektury tekstu omawianej rozprawy mają w większości charakter propozycji wprowadzenia określonych przekształceń i/albo uzupełnień, które mogłyby wpłynąć dodatnio na wartość całej pracy. Przedstawiam je poniżej.

1. Jestem zdania, że w trakcie prezentacji każdego projektu badawczego niezwykle ważne jest oddzielnie przedstawione, precyzyjne i logiczne omówienie intencji Autora. Wiedza na ten temat ułatwia orientację w tekście i kiedy czytelnik nie musi się niczego domyślać, ani niczego szukać, pozwala na sprawne prześledzenie całości. Proponuję zatem wprowadzenie odrębnego podrozdziału pt. „Schemat badań” (*Scheme of the study*), np. między pkt. 4.5., a pkt. 4.6., str. 142-143. Warto też oddzielnie opisać sposób w jaki będą prezentowane i interpretowane wyniki badań w podrozdziałach pt. „Schemat prezentacji danych” (*Scheme of data presentation*) i „Schemat interpretacji danych” (*Scheme of data interpretation*) umieszczonych odpowiednio na początku rozdz. V. i VI.

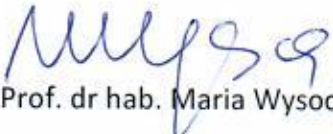
2. Zabrakło także oddzielnie sformułowanych uwag na temat przebiegu badań, umieszczonych na zakończenie opisu całego projektu.

3. Razi niekonsekwencja w przestrzeganiu zasad zapisu bibliograficznego dotycząca stosowania imion cytowanych autorów np.: „Anna Jaroszevska (2013)” – str.30. Taka niejednorodność występuje w całej pracy, a wiadomo, że w przyjętym tu zapisie (*LSA style sheet*) w notkach bibliograficznych w tekście występuje tylko nazwisko.

4. W tekście pojawiają się również niezręczności stylistyczne dotyczące sformułowań nie należących do angielskiego formalnego stylu naukowego, np. „...an eminent American psychologist Granville Stanley Hall ...” – str. 23), czy też “ In her book on senior second language learners, Jaroszevska (2013) defines...” – str.38.

5. Nie można również przytaczać słowników jako źródła wiedzy – por. np. str. 44-45, 106.

Wprowadzenie wyszczególnionych tu przekształceń nie zakłóci koncepcji całej pracy, którą oceniam jak najbardziej pozytywnie. Zarówno poprzez swoją spójną i logiczną część teoretyczną, jak i dobrze zaprojektowane i opisane badania empiryczne wypełnia ona istotną lukę dotyczącą naszej wiedzy teoretycznej a także praktyki dydaktycznej realizowanej w pracy nad językiem obcym z uczącymi się należącymi do grupy wiekowej 60+. Pozostaje mi więc stwierdzić, że omawiana praca pt. *Needs, abilities and preferences of older adult learners of English: their own and their teachers' perspectives* spełnia warunki stawiane rozprawom doktorskim. Wnoszę zatem o dopuszczenie jej Autorki, pani mgr Agaty Słowik-Krogulec do dalszych etapów przewodu doktorskiego.

Prof. dr hab. Maria Wysocka